

ΜΑΝΟΛΗΣ ΒΟΥΤΥΡΑΣ
& ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΓΟΥΛΑΚΗ-ΒΟΥΤΥΡΑ

Η ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ
ΚΑΙ Η ΑΚΤΙΝΟΒΟΛΙΑ ΤΗΣ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
[ΙΔΡΥΜΑ ΜΑΝΟΛΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΔΗ]

έφτανε από τον αυχένα ως τους αστραγάλους, στην οποία κυλούσε μολύβι, και έκλεινε με χάλκινο καρφί. Όταν η Αργώ με τους Αργοναύτες που γύριζαν από την Κολχίδα πλησίασε στις ακτές της Κρήτης, ο Τάλως την απομάκρυνε ρίχνοντας μεγάλες πέτρες. Άλλα οι Αργοναύτες είχαν μαζί τους τη Μήδεια, που κατάφερε να τρελάνει με μαγικά βότανα τον Τάλω, να βγάλει το καρφί που έκλεινε τη μοναδική φλέβα του και έτσι να τον σκοτώσει, αφού χύθηκε το μολύβι που του επέτρεπε να κινείται. Στο κέντρο της παράστασης του κρατήρα βλέπουμε τον Τάλω να καταρρέει και τους έφιππους Διοσκούρους, τον Κάστορα και τον Πολυδεύκη, που ήταν ανάμεσα στους Αργοναύτες, να προσπαθούν να τον συγκρατήσουν. Το σώμα του χάλκινου γίγαντα αποδίδεται πολύ πειστικά με λευκό και κίτρινο χρώμα, που είναι πιο αραιό σε κάποια σημεία για να τονιστούν οι καμπύλες και ο όγκος του. Στα αριστερά εικονίζεται η Μήδεια με πολυποίκιλτο ανατολίτικο ένδυμα· κοιτάζει προς την πλευρά του Τάλω κρατώντας την πυξίδα με τα μαγικά βότανα. Πίσω από τη Μήδεια φαίνεται η πρύμνη της Αργούς, που είναι αραγμένη στην ακτή. Επάνω στο κατάστρωμα αναπαύονται δύο Αργοναύτες, οι γιοι του Βορέα Ζήτης και Κάλαϊς, ενώ ένας τρίτος κατεβαίνει από μια σκάλα στη στεριά. Στη δεξιά πλευρά της παράστασης εικονίζονται καθιστοί ο Ποσειδώνας και η γυναίκα του η Αμφιτρίτη, οι δύο μεγάλες θεότητες της θάλασσας. Στον λαιμό του αγγείου βλέπουμε τον Διόνυσο περιστοιχισμένο από τη συνοδεία του, τους Σατύρους και τις Μαινάδες, που χορεύουν έναν εκστατικό χορό στους ήχους του αυλού.

2.2 Ο κρατήρας του Προνόμου

Μια πηγή έμπνευσης για τους Αθηναίους αγγειογράφους του δεύτερου μισού του 5ου και των αρχών του 4ου αιώνα π.Χ. ήταν το θέατρο, το

οποίο, με αφετηρία την Αθήνα, είχε γίνει εξαιρετικά δημοφιλές σε όλο τον ελληνικό κόσμο. Ανάμεσα στα αγγεία της κλασικής εποχής που η διακόσμησή τους εμπνέεται από τον κόσμο του θεάτρου ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει ένας μεγάλος ελικωτός κρατήρας των χρόνων γύρω στο 400 π.Χ., σήμερα στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Νεάπολης (εικ. 249), που βρέθηκε, όπως και

249. Ελικωτός κρατήρας του “ζωγράφου του Προνόμου”: ο Διόνυσος και η Αριάδνη ανάμεσα στους συντελεστές ενός σατυρικού δράματος.
Νεάπολη, Museo Archeologico Nazionale.

ο κρατήρας του Τάλω, στο Ruvo της Απουλίας. Στην κύρια όψη του κρατήρα υπάρχει μια πολυπρόσωπη παράσταση σε δύο ζώνες, στην οποία

εικονίζονται οι συντελεστές ενός σατυρικού δράματος: οι ηθοποιοί, οι μουσικοί, ο συγγραφέας και τα έντεκα μέλη του χορού. Αρκετές από τις μορφές συνοδεύονται από επιγραφές.

Στο μέσο της επάνω ζώνης εικονίζεται ο Διόνυσος, ο θεός του θεάτρου, καθισμένος αναπαυτικά σε μια πολυτελή κλίνη και έχοντας στην αγκαλιά του τη σύντροφό του, την Αριάδνη. Στην άκρη της κλίνης κάθεται μια γυναικεία μορφή, ντυμένη με τον μακρύ χιτώνα των ηθοποιών, που κοιτάζει προς τον Διόνυσο και κρατάει με το αριστερό της χέρι ένα γυναικείο προσωπείο. Η μορφή αυτή είναι πιθανότατα μια προσωποποίηση, ίσως η Παιδιά, που εμφανίζεται δίπλα στον Διόνυσο σε ένα ανάγλυφο των ίδιων χρόνων, ίσως για να δηλώσει ότι το θέατρο μοιάζει με παιχνίδι· δίπλα της βλέπουμε τον φτερωτό Ιμερο, έναν ακόλουθο της Αφροδίτης που ενσαρκώνει τον ερωτικό πόθο. Δεξιά από την κλίνη του Διονύσου στέκονται δύο από τους τρεις ηθοποιούς του έργου· η θεατρική τους ενδυμασία και τα προσωπεία που κρατούν σχετίζονται με τους ρόλους τους. Ο πρώτος ηθοποιός υποδυόταν τον Ήρακλή, όπως δείχνει το ρόπαλο στο αριστερό του χέρι και η λεοντή που κρέμεται από τον ώμο του (διακρίνονται καθαρά τα πόδια του λιονταριού), ενώ ο δεύτερος τον Παπποσιληνό (τον γέρο πατέρα των Σατύρων που αποτελούν τον χορό των σατυρικών δραμάτων), όπως φαίνεται από το ρυτιδιασμένο προσωπείο με τα λευκά μαλλιά και γένια και από το τριχωτό του ένδυμα. Στα αριστερά της κλίνης του Διονύσου στέκεται ο τρίτος ηθοποιός, που φοράει μακρύ χιτώνα και κρατάει προσωπείο με τιάρα στο κεφάλι, ένα κάλυμμα της κεφαλής που φρούρισαν οι Ανατολίτες γηγεμόνες· υποδυόταν επομένως έναν βάρβαρο βασιλιά. Δίπλα βλέπουμε δύο από τους χορευτές, που είναι νεαρά παιδιά ντυμένα Σάτυροι. Σάτυροι χορευτές εικονίζονται και στην κάτω ζώνη, όπου διακρίνουμε, στην αρι-

στερή πλευρά, και τον ποιητή Δημήτριο, καθισμένο σε ένα τριποδικό τραπέζι με ένα βιβλίο στο αριστερό του χέρι (τα βιβλία των αρχαίων ήταν κυλινδρικά ειλητάρια).

Στο κέντρο της κάτω ζώνης εικονίζεται ο αιλητής Πρόνομος, καθισμένος σε έναν πολυτελή κλισμό (κάθισμα με ερεισίνωτο) και δίπλα του ένας νεαρός με λύρα στο χέρι. Ανάμεσα στον Πρόνομο και τον ποιητή Δημήτριο ένας χορευτής χορεύει ζωηρά, φορώντας προσωπείο Σατύρου. Από τα προσωπεία και τις ενδυμασίες των ηθοποιών συμπεραίνουμε ότι το θέμα του σατυρικού δράματος ήταν μια από τις περιπέτειες του Ήρακλή στην Ανατολή. Ισως πρόκειται για τη σωτηρία της Ησιόνης, κόρης του βασιλιά της Τροίας Λαομέδοντα, από ένα θαλάσσιο τέρας που ήθελε να την κατασπαράξει. Ισως πάλι το δράμα να σχετίζοταν με την παραμονή του Ήρακλή στην αυλή της Ομφάλης, της βασίλισσας της Λυδίας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η παρουσία του αυλητή Προνόμου, που καταγόταν από τη Θήβα και ξέρουμε ότι ήταν ένας από τους πιο φημισμένους μουσικούς της εποχής του· λέγεται ότι ήταν ο πρώτος που κατάφερε να παιξεί όλες τις γνωστές αρμονίες στον ίδιο αυλό. Ο Πρόνομος είχε επίσης διάσημους μαθητές, ανάμεσά τους και τον Αλκιβιάδη. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η πληροφορία ότι ο ίδιος είχε αφιερώσει κάπου στην Αθήνα έναν πίνακα ζωγραφικής. Δεν αποκλείεται επομένως η παράσταση του κρατήρα από το Ruvo, που φαίνεται ότι έχει πρότυπα από τη μεγάλη ζωγραφική, να επαναλαμβάνει τον πίνακα αυτόν.

2.3 Αρυβαλλοειδής λήκυθος του Ξενοφάντου

Ένα πολύ ενδιαφέρον αγγείο του πρώιμου 4ου αιώνα π.Χ. (390–380 π.Χ.) με ζωγραφιστή και ανάγλυφη διακόσμηση είναι η μεγάλη λήκυθος που υπογράφει ο κεραμέας Ξενόφαντος ο Αθη-

250. Αριβαλλοειδής λήκυθος του κεραμέα Ξενοφάντου: κυνήγι με Ανατολίτες άρχοντες, 390–380 π.Χ. Αγία Πετρούπολη, Μουσείο Ερμιτάζ.

ναίος (εικ. 250). Η διακόσμηση είναι έργο του “ζωγράφου του Ξενοφάντου”. Το αγγείο βρέθηκε στο αρχαίο Παντικάπαιο (σημερινό Κερτς), στη βόρεια ακτή του Ευξείνου Πόντου, και φυλάσσεται στο Ερμιτάζ της Αγίας Πετρούπολης. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το θέμα της παράστασης, που είναι ένα περσικό βασιλικό κυνήγι. Τα πρόσωπα που συμμετέχουν διατάσσονται σε δύο επάλληλες ζώνες, είναι όλα ιστορικά και ταυτίζονται με επιγραφές.

Κεντρική θέση στην παράσταση έχει η μορφή ενός άνδρα με ανατολίτικη ενδυμασία, στο μέσο περίπου της κάτω ζώνης, ο οποίος βρίσκεται επάνω σε μια συνωρίδα (άρμα με δύο άλογα) που κατευθύνεται προς τα δεξιά· κυνηγάει με το ακόντιό του ένα αγριογούρουνο. Από την επιγραφή στον

κενό χώρο μπροστά του μαθαίνουμε ότι είναι ο Αβροκόμας, σατράπης της Φοινίκης στα χρόνια του βασιλιά Αρταξέρξη Β'. Δεξιά του Αβροκόμα τρεις Πέρσες, ο ένας από τους οποίους ονομάζεται Σεισάμης, επιτίθενται σε ένα λεοντόμορφο κερασφόρο ζώο, ενώ στα αριστερά του κάποιος με το όνομα Αρσάμης κυνηγάει μαζί με έναν σύντροφό του έναν γρύπα. Στην επάνω ζώνη δεσπόζει η μορφή του έφιππου βασιλιά Δαρείου Β', που τρέχει προς τα αριστερά κυνηγώντας ένα ελάφι. Οι πεζοί κυνηγοί στα δεξιά του Δαρείου έχουν ελληνικά ονόματα (Ευρύαλος και Κλυτίος), ενώ στα αριστερά του εικονίζεται ο δευτερότοκος γιος του Κύρου, γνωστός από την Κύρου ανάβαση του Ξενοφώντα. Ο χώρος δηλώνεται με έναν φοίνικα, που υφώνεται πίσω από τον Αβροκόμα και μπροστά από τον Δαρείο, και από δύο κίονες με φύλλα άκανθας, που στηρίζουν τρίποδες. Τα στοιχεία αυτά, όπως και οι γρύπες, δηλώνουν ότι το κυνήγι διεξάγεται σε ένα ιερό άλσος αφιερωμένο στον Απόλλωνα. Παραστάσεις με μικρές ανάγλυφες μορφές υπάρχουν και στον ώμο της ληκύθου. Εδώ εικονίζονται η Νίκη με έναν τοξότη (πιθανόν τον Ηρακλή), μια σκηνή από τη Γιγαντομαχία με τον Δία και την Αθηνά που καταβάλλουν έναν Γίγαντα, και μια σκηνή από τη θεσσαλική Κενταυρομαχία.

Η διακόσμηση του αγγείου συμπληρώνεται με φυτικά και γεωμετρικά μοτίβα. Ενδιαφέρον έχει η απεικόνιση ιστορικών προσώπων που έζησαν στο τέλος του 5ου και στις αρχές του 4ου αιώνα π.Χ., δηλαδή στα χρόνια που κατασκευάστηκε η λήκυθος ή λίγο παλαιότερα, καθώς και η εμφάνιση μελών της βασιλικής οικογένειας της Περσίας και του σατράπη Αβροκόμα. Είναι φανερό ότι θέματα παραμένα από την Ανατολή κέντριζαν το ενδιαφέρον των αγοραστών πολυτελών αιτικών αγγείων. Είναι επίσης πιθανόν ότι ο Ξενόφαντος, ο κεραμέας που κατασκεύασε τη λήκυθο, ήταν